Núm. 95

Tomo 8.°

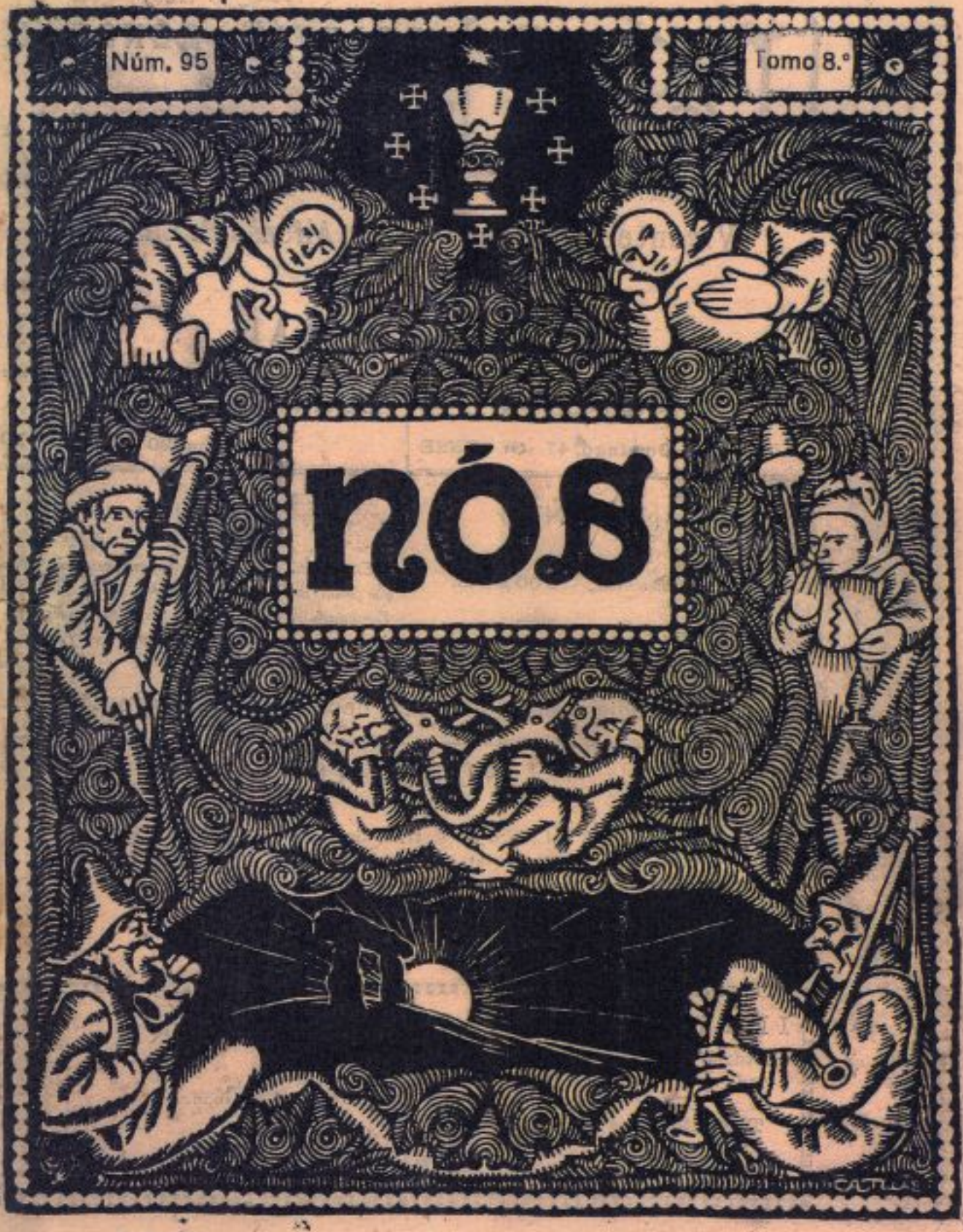

nós

nós

BOLETÍN MENSUAL da CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Adeministrador
ANXEL CASAL

DIREICIÓN E REDAUCIÓN:
Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
Hortas, 20—SANTIAGO

ABONAMENTO

Doce números, na Península	6'00 *pesetas.*
Fora da Península	8'00 »
Número solto	0'70 »

NOTA

Este boletín non pubricará mais orixinás qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redaución.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

GALICIA, por Francisco VILLAESPESA, trad. de Guido BATTELLI.
REFREISIÓNS ENCOL DO MOMENTO ATUAL DE GALICIA, por Lois TOBÍO FERNÁNDES.
NOMES GALEGOS DA «DIXITALIS PURPÚREA L.», por BOUZA-BREY.
LEABHAR GABHALA, libro das conquistas da Irlanda, (Remate).
ARQUIVO FILOLÓXICO I-ETNOGRÁFICO DE GALICIA.
OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS, pol-a REDAICIÓN.

IMPRENTA "NÓS"
Facturas - Estados - Libros - Revistas
e toda crás de traballos tipográficos
Trasmítanos os seus encárregos
Hortas, 20 SANTIAGO

Vicente Risco
Abogado
Santo Domingo, 47-2.º Ourense

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano XIII ★ Ourense 15 de Novembro do 1931 ★ Núm. 95

G A L I Z I A

(POLIMETRO)

Galizia, mía verde Galizia,
al sogno e all'amore propizia,
quel dolce soave tuo idioma
dá all'anima nostra l'aroma
d'un fresco roseto fragrante;
somiglia á colomba tubante,
ha profumo di rosee mele
e dolcezze d'un áureo miele!

Sorgente di pura armonía,
di Curros tu echeggi il dolore,
al cántico di Rosalía
dái versi d'eterno splendore.

Bionda Onfále, túa pállida fronte
cingon gli astri col serto lor d'oro,
sulle rive del mare sónoro
sta la clava (1) coperta di fior.

Di Galizia la lírica Ondina
va cantando sui monti a le piante
e discioglie la treccia ondeggiante
della luna nel pállido albor.

Verde ramo del céltico vischio,
nei druidici boschi fiorito,
nel túo canto é il ricordo d'un mito
che di Spagna rivive nel sol!

Il tuo popolo ha l'ánima buona
e serena cosi come un gíglio
che all'aprile dischiude ne gli orti
il suo tenero calice al sol.

S'inzaffira nel cielo l'aurora
e biancheggia dispume il tuo mare,
come donna che muova all'altare
tra'l fragrante profumo dei fior.

La tua gaita lontana sospira
ne gli ameni preludi d'un canto
che s'inizia con risa d'amore
e finisce in singhiozzi di pianto!

FRANCISCO VILLAESPESA

(Guido Battelli, tradusse)

(1) La clava dimenticata da Ercole, innamorato di Onfale.

REFREISIÓNS ENCOL DO MOMENTO AITUAL DA GALICIA

POR LOÍS TOBÍO FERNÁNDES

ENCETO

O momento aitual da vida de Galicia é, certamente, de suma delicadeza. Topámonos na soleira d'un novo período, Anda a se desfacel-o vello Estado español, centraista e infecundo. Novo amanecer das terras hispánicas agañotadas. Un mundo novo, unha nova vida temos nas nosas máns. Que non se nos malogre, que non se nos vaia á perder o nascedeiro!... Coidémolo, agarimémolo. É decir deámonos ben conta do que debemos facer. Un erro ô comezo sería fadal.

Hai que estudar en concreto a aitual realidade da nosa terra, Hai que medítar, refreisionar encol do dato. E hai que captar o vieiro certo, a roita salvadora. No que sigue van algunhas das miñas consideracións: nin todas novas, nin todas de intrés. Son uns cantos presupostos pra a certa eistructuración da nosa Terra. Teóricas, areian non sere máis que un método. Que a forma se encha logo de contido, no fondo adentramento da realidade nosa!

I. O POLÍTICO EISTRUC-: TURACIÓN DO SOCIAL :

O probrema de eistructuración da Galica é un probrema político. Non cabe dúbida que o político, a Política é algo de orixe racional, mental, refreisivo. A política non é sinon un dos moitos aspeitos da tendencia â ordeación, â armonización, â unidade podemos decir.

Eu coido que o siño máis característico do humano é ise: a tendencia â unidade harmónica —non â confusión! A natureza non nos ofresce senón individuos; a nosa razón ordea, agrupa e resume (e diferencia!) a realidade. A máis elemental revelación d'iste anceio é a amizade; harmonía de dous espritos sin perder a natural individualidade. Outra, de senso máis amprio, a Cencia. Outra a Política.

A política, é, pois, unha reduición categorial da realidade n-un certo senso, n-un orde determiñado. ¿Non fica d'aquela ben craro asín que a Política ten de partir da realidade, ten que reconocela, pregarse á ela? Certamente, que non é soio realidade, que ten que ser moitas vegadas correitivo d'ela; pero ha coñecer todol-os seus resortes pra meliorala. Eiquí está, como é sabido, o fracaso de todal-as doutriñas políticas apriorísticas e racionalistas, que coidaban a realidade materia branda e doada pra calquer eistruitura-ción de gabinete. Sucede eiquí como nas cencias: sería absurdo que un naturalista agrupase os seres en xéneros i-especies según conceptos de razón; poderá seguir un ou outro dos datos reales pra a crasificazón, nos animaes p. ex. atender fundamentalmente â función asimilativa ou â reproductiva, máis non pode fuxir en absoluto, da experiencia. Ata pra vencer â realidade hai que pregarse a ela.

Así o Estado, forma suprema da vida política ten que partir —pra ser prenamente eficaz e pra ser estabel— dos datos reales. Nas correntes aituaes da Cencia Política esta ideia é un postulado xêral.

O Estado será unha centralización das forzas nacionaes (Haurión) ou unha triple integración —personal, real e funcional— según a interesante visión de Rudolf Smend; o substratum, o elemento primario, sempre o

sociolóxico. Pero o factor sociolóxico temos que tomalo de tal xeito que non fique fora d'él aspeito ningún; e os aspeitos da realidade social son moitísimos. Enxergadel-a vastedade do probrema?

Veñamos agora á nosa Terra. Un axeitado estudo da eistroiturución política da Galicia, un estudo compreto, supón o análisis previo de todal-as facetas do social galego, no senso, singularmente, das suas notas diferenciaes, da sua fisonomía, das caraiterísticas do real n-esta Terra, anaco do mundo.

II. O SOCIOLÓXICO

Hai, pois, pra o que encete unha laboura de construcción política un dato inicial imprescindibre i é o sociolóxico. A realidade da vida de relación humán.

Ora, qué nos ofresce a realidade ollada á través do prisma sociolóxico?

A realidade, n-iste aspeito, amóstranos unha chea de individos semellantes en moitas cousas, diferentes n-outras; vivindo encol de terras moi desemellantes; falando lingoaxes diversos. Estas diferencias, ademáis, non se dan d'un xeito confuso, senón por zonas espaciaes, en xêral. Eisisten d'iste xeito á modo d'unhas comunidades naturaes, asentadas sobre d'unha terra, caraiterizadas por unha serie de coincidencias comúns, que teñen ademáis senso concéntrico i-escalonado. Falo —tratando agora nun senso socioloxico eiscrusivamente— con todal-as reservas. Realmente, eisisten tan soio as semellanzas devanditas, creadas pol-a orixe común, pol-a convivencia, pol-as infruencias en común recibidas. Esto permítenos falar —certo que xa centificamente, coma construicións da cencia sociolóxica— de entidades naturaes. Non que, obxetivamente, eisista un esprito do pobo, un «Volkgeist», máis ou menos místico. O esprito d'un pobo, a i-alma d-unha comunidade natural, eisiste sômente coma «representación» na concencia dos individos e n'iste senso subxetivo pode ser sentido e amado; en verdade, sômente se poden amar e sentir as «representacións». Son os últimos celmes do noso ser subxetivo —moitas vegadas imperceptibres— os que tornan a realidade apta pra a sentir e a amar e a comprender.

Ora ben: cara que s'endereita a marcha sociolóxica, cara a semellanza ou cara a diferencia? Os homes, tenden á seren iguaes ou tenden a seren máis difrentes cada vez? Esas entidades naturaes —valéndonos d'unha construcción da cencia sociolóxica— aprousímanse ou sufincan arreo as suas caraiterísticas fisonómicas?

Adóitase a falar moito da tendenza á unidade de todol os pobos do mundo. É un dos temas máis favorecidos pol-as conversas de café e os artigoíños das revistas cursis; patrimonio dos celebres de grilo que saben e tratan de todo e resolven todol os probremas c'unha sinxeleza e unha seguridade e unha falla de obstáculos e dificultades que fan pensar na gnosis ou na revelación direita.

Esta distinta manifestación do analfabetismo, que tanto abonda na Hespaña, é un dos máis graves defeitos. Hai que s'acostumar á consideral-as cuestións de filosofía ou de política como son, e. d., comprexas e eisixentes de fonda e serea e repousada meditación. O simprismo n-estes probremas é sempre fatal.

Pois ben; isa idea tan repetida da tendenza á unidade absoluta e confusiva —que tan finamente criticóu o noso Castelao— é un conceito totalmente equivocado. Non me vou meter agora á analizalo, porque non é ista ocasión doada. Engaiola pol-o crâra; máis si hai algún conceito descoñecedor da realidade este é o máis eistremo. A realidade eiquí, eistravasa e fuxe do molde ríxido.

A vida fluente non é coutada pol-a armazón artificiosa de tal conceito. O gosto por unha lóxica escolástica xeométrica —gosto que ten algo de pereza mental— leva ós máisimos desvarfos da razón pura, chega ás máisimas irrealidades, e a realidade —corda e serea— rise á cachón da tolemia megalomaníaca do conceitual.

«El mundo es hecho de contrastes» dixo Gracián e ista é unha verdade fundamental e real. Ô lado d'unha cousa hai outra contraria. Quen se fixe n-unha banda, sômente, anda trabucado. Por esa razón son infundadal-as criticas que se teñen feito á obra de Marx. O marxismo é un dos sistemas mais pretos da realidade; con arreglo á lóxica

das escolas atoparánse n-él moitas contradicións. Quen non esteña ben penetrado da lóxica real do marxismo non poderá enxergal-o, nin poderá enxergar toda a forza de verdade que n-il latexa. Outro tanto acontez cô que vimos tratando. Si d'unha banda, topamos c'unha innegabre tendenza â universalidade, d'outra aparez unha tendenza contraria cara a particularidade. As duas forzas d'atraición e repulsión do mundo físico danse tamén no social. E a un incremento de universalidade corresponde un incremento de particularidade. Istes non son preconceitos, nin hipótesis, nin teorías sinón feitos, datos da esperencia que enchen a vida aitual, que están ô alcance de todo o mundo. Non vou a citar ningún. Que se diga que iso é incomprensibre, absurdo, contradictorio, inespricabre. ¡Hai tantas cousas inespricabres no mundo! E o caso é que a realidade é asina, e asín procede sin ll'importar nín miga o que diga a razón pura.

Eis que temos como dato sociolóxico pra a eistructuración da nosa Terra a eisistencia d'unha comunidade natural —a determiñación sociolóxica d'ista é cousa d'outrén— basada n-unha chea de caraiterísticas que son semellanzas antre os de drento, diferenzas con respeito ôs de fora. Semellanzas e diferenzas qu'eisisten e qu'eisistirán malia que non se queira, ainda nos mesmos que tratan de negalas —i-este é mal ben común pol-a nosa Terra—. A iste dato hai que s'ater e tomalo integramente, c'unha interpretación o mais obxetiva posíbre. É o primeiro presuposto —primeiro no tempo, primeiro no valor— pra a nosa laboura.

III. A POLÍTICA, UN PRO- : : BREMA DE POLÍTICA : :

Deixamos dito que a Política é unha orgaización da realidade pra acadar fins de melloramento da convivencia social, de progreso cultural. A Política ven ser, d'iste xeito, un medio, non un fin en sí. De consideral-o coma fin xurdiron moitos erros. D'eiqui a certa desconsideración con que se trata hoxe por algúns â Política, coma reaición en senso oposto. Emporiso, toda eisaxeración, d'unha e d'outra banda é unilateral i-equivocada.

A Política non é todo, mais é moito. Unha boa Política pode erguer á un pobo e unha mala Política pode afundilo. A bondade e a maldade d'unha Política, pende encol de todo, do seu axeitamento, ô feito sociolóxico. Relegando á Política ô seu verdadeiro papel de medio non por iso fica desprestixiada. Da capacidade do medio depende a comprida acadanza do fin. Quero remarcar ben iste punto; hai que eistructurar a Galicia escolleitando o medio mais axeitado. Este é o segundo presuposto.

Non cabe fundamental-a Política en razóns metafísicas, transcendentaes. D'outra banda, pra todo atoparíamos unha teórica xustificación. Asegún o punto en que nos situáramos, a ideia sempre filosófica de que arrincáramos, todo viría prenamente xustificado; e a discusión dos puntos primarios é cuestión irresolubre. Non hai sistema político eteitivo, por trascordado e inadmisibre que nos pareza in concreto, que non teña unha lóxica necesidade dend'o seu ángulo visual. Despois de todo elo, eu vín a dar n'unha sorte de pragmatismo no orde político. Vento que á moitos non aquecerá esta posición miña. Moitos coidarán que hai un sistema político que encarna a única verdade, que é un resultado necesario e indesviabre dos principios fundamentaes e verdadeiros: a democracia. Que iste sistema é o único que ten razoabel e lexítima xustificación porque deriva dos principios inmutabeis do ser humán etc. etc. Mais eu respostareivos que, á miña ollada histórica, isto non aparez senón como unha de tantas crênzas pasaxeiras, patrimonio efímero de nós, homes da cultura oicidental, n-ista fase postrimeira de civilización.

Pra mín, a Política non é mais que unha cuestión de política, e. d., de medios, de oportunidade, de comenencia, de eficacia. Ora, ningún sistema pode acadar a sí o atributo da comenencia con eisclusividade. Isto varía, troca cô tempo e o lugar e a xente. Non vaiades á crêr —como por ahí tanto se pregoa— que a autocracia seña mais eficaz que a democracia. Porque hai que facer unha pregunta previa: ¿eficacia política pra qué? A contestación é: pra to-

dol-os fins d'unha coleitividade; non pra un sómente, sexa iste o da instruición ou o da forza militar. E os fins á atinguir son moitos e complexos; e además hai falsos fins (v. gr. o da dominación colonial e imperialista). Por ista razón comprirá moitas vegadas sere demócrata, pois n-iste senso a democracia será mais eficaz que a autocracia.

Pois ben, hai que sere autonomista, no caso da Galicia, porque somente n-unha eistroituración autonómica toparemos a eficacia que se require. Porque somente c-unha eistroituración autonómica Galicia dará de sí todo o que pode. Porque desenrolará mellor o seu matiz cultural. Será un rendimento ô máximum. Porque a vida, —espritoal, económica—, mellorará. En fin, porque unha eistroituración autonómica é o medio político que mellor ll'acai.

Logo hai que vir adentro da nosa Terra. Tamén eiquí ten de escolleitárese o medio mais eficaz pra o fin comprexo de que falamos. Convirá prâ Galiza —supóndoa xa con eistroituración autonómica cara afora— unha eistroituración autonómica cara adrento? Este é punto delicado. Hai que ter decote moi en conta a realidade, volto á repetir. E a realidade eiquí oferéscenos —é triste pero é certo— un panorama pouco fermoso. A inmensa maoría da poboación galega vive no agro; certo que moitos son pequenos propietarios mais non hai que se deixar enganar pol-a verba. Na súa situación de feito non se diferencian moito dos proletarios agrarios d'outras terras.

Tamén en Galicia hai o kulak, o usureiro, o que se vai quedando por hipotecas ou pactos de retro coas leiras, e as colleitas e as casas dos probes. O kulak é o tirano; escraviza a i-alma e o corpo. A él hai que lle dal-o voto e canto pida; mangonea ceibe e senlleiro na aldeia. É o persoaxe inferior —de pequeno radio d'aición, mais de grande poder— da xerarquía caciquil. Ora, qué pasaría de conceder unha autonomía xeral, apriorística, uniforme a todal-as bisbarras, e municipios da nosa Terra? Eu estrévome á temer moito d'elo. A miña fórmula —n-esto coma n-outras cousas— é: autonomía asegún comenencia.

A razón eiquí está en que no fondal de todo —do sociolóxico— tópase o económico primario. En tanto non teñamos resolto este probrema previo toda construición ten que ir, pol-a forza, no ar. Por medidas axeitadas, matizadas, técnicas o goberno da Galicia ten de percurar enantes de nada a emancipación económica do labrego e do mariñeiro. Non teño que determe á tratar d'istas medidas que teñen hoxe acadado na teoría e na práitica de moitos paises un desenrolo xurdio: cooperativas, caixas de préstamos, pósitos, etc.

Nas grandes vilas e ainda nas medianas cicais non houbera nos máis dos casos iste perigo. Soe predomiñar unha certa independencia económica e a concesión d'unha ampria autonomía non podía senón ser beneficitora en grande marxe. O municipio vilego —hei de decir de pasada que non compre, ô meu ver, ademitir o municipio aldeán, senón a parroquia e as agrupacions de parroquias— frolecería libre e autónomo, coma comunidade natural, c'un máisimúm d'atribucións.

Coma se ve a miña conceición no orde á eistruituración da Galicia leva un senso de oportunidade, d'adaptación ô feito, micrométrica que poidéramos decir; levar o senso da comenencia á todol-os recantos, por miudos que señan, da orgaización. Non xêralizar endexamais que o mundo é varío; rixidez, nunca —nin no tempo, nin no espacio—. Certo que d'iste xeito a Política e difizle e compricada; pero é eficaz. Pra os que dirixen os Estados eisiste a suxestión do simprismo, dos patróns uniformes, máis cómodos. Mais a verdadeira Política é o contrario de comodidade: estudo, traballo, sagrifizo. Ollade que o país do mundo que dende fai xa tempo é o mellor gobernado, Inglaterra, ven tendo un sistema adeministrativo, unha orgaización compricada e matizadísima.

IV. A INFRUENCIA DO SOCIOLÓXICO NO POLÍTICO

Até d'agora vimos tratando d'unha custión de «deber ser»: que o político ten de percural-a realidade e orgaizala d'acordo coa sua natureza. Veñamos agora á ver como se comporta de feito o político ante iste imperativo, no caso concreto da Hespaña.

Teño pra mín que poucas terras haberá como as ibéricas donde a forma política estea mais alonxada de tal eisixencia. Un desconecimento cando non un desprecio absoluto do dato sociolóxico priva na nosa eistruitura política.

Dende a orgaización dos Poderes supremos do Estado até os mais pequeneiros detales da orgaización adeministrativa xurde, coma feito atergo, o mais radical divorcio coa realidade social. Fai xa moito tempo, moitos séculos, que o Estado hespañol tense perdido. Veleiquí a razón única do noso fracaso hestórico.

Porque o sociolóxico non se somete tan doadamente á unha eistruitura política inaxeitada. Pol-a forza, pol-a momentánea castración espritual d'un pobo pode impórselle un réxime nocivo. E pasará tempo, a vida social esmorecendo na forma falsa que couta e agañota as súas arelas. Mais queda o «resentimento», a represión o refreno imposto, lá nos fondos caboucos da subconsciencia coleitiva. E a represión medra, e inza os espritos e fina por reverquer, potente coma inundación, alén dos diques artificiaes do constituído, ou por estoupar de súpito ô efeito detonante d'un motivo levián. Eis o fatal, seguro, comportamento do factor sociolóxico. A réplica, o refruxo sobr'o político.

Na Hespaña vimos tendo, xa dende anos, manifestacións no senso asinalado. De todal-as bandas, en todol-os tonos, Hespaña quer desfacer o que foi, o seu único buxeu. En canto n-elo se centra toda a eistruitura suicida do Estado hespañol dend'o XVI. Hespaña anda á buscárese á sí mesma, perdida como andaba, estraviada e desfeita. Anda á buscar a súa forma comprida e afacente. Teñamos espranza de que se topará.

Esta intranquidade dos intres que vivimos, esta xêral arela que inza todol-os pobos ibéricos, como denantes os tres nacionalismos das tres terras norteiras son o síntoma derradeiro da nova edade qu'alborexa.

V. AITUACIÓN ANTE UNHA ::POLÍTICA INAXEITADA::

Coma vos viña decindo, o probrema máisimo da Hespaña toda e moi sigularmente o da Galiza é o do divorcio ante a realidade e a estroitura política. Ante elo o faitor social ten de reaicionar. O que á nós compre é percurar que ista reaición sobreveña o mais cedo posibre. D'iste xeito os perigos serán menores, o perxuizo que aquelo poida traguer non será tan grande. Hai que aceleral-o proceso e salval-o enfermo o mais axiña

Este é tamén un presuposto pra unha mais doada e mais perfeita eistructuración da nosa Terra

A concencia d'ista necesidade ten de se sentir fonda e fortemente. Hai que espertala en todol-os galegos, sentindo a dinidade humán do noso. O melloramento da Humanidade hase de realizar, non in abstracto senón eiquí e agora. Digovos de certo qu'eu desconfío moito dos homes que adaman â Humanidade abstraitamente e percuran, tamén abstractamente, soerguela. Son adoradores infecundos d'unha idea da sua mente, d'un ente de razón, sin realidade.

A Humanidade é unha suma de todal-as pequenas humanidades de todal-as terras. Non hai outro medio de amar sanamente, verdadeiramente â Humanidade que amar os seus múltipres sumandos. Traballar pol-o progreso d'unha terra concreta é traballar por ela. Sômente eisí é o traballo eficaz e realísimo. Cada un debe —sin xenreira nin odio pra as demais— traballar pol-a súa terra. Eis como o galeguismo é pra nós galegos da Galicia o único axeitado, fecundo, eficaz método de contribuir ô erguemento da Humanidade enteira.

Por estar máis preto de nós, por conocela mellor, por desenrolar n-ela a nosa aitividade, é a laboura á facer por nós, traballadores galegos da Humanidade. Amo â Galicia que de vida culta e rica e libre pol-o noso esforzo dará â Humanidade enteira a sua ricura, Galiza do mundo. Eu ollo como as novísimas correntes da Política van por iste camiño. Como a eisperencia rusa, a máis interesante eisperencia—en moito xa realidade acadada— da Política do noso tempo recolle ista invencibre necesidade, e as entidaes naturaes do grande Estado ruso frolecen autónomas, libres pra o desenrolo do seu ser.

Acceleremos pois o proceso, endreitemos a

nosa roita, fagamos, coa nosa vontade, que o que debe ser, o que ten de ser, sexa o máis cedo. Que a nosa política sexa a que de certo acaia â realidade nosa.

Pra isto é mester —volto á decir— ser cada vegada mais galegos, amar o noso, traballar pol-o noso, que non é noso sômente, en propiedade, pero é noso en adeministración.

Ora, como hai que se comportar, xa eisternamente, presupondo a laboría social de espertamento coleitivo, o cultivo o melloramento interno no senso da galeguidade en todos i-en cada un de nós? Suposta unha forma política vixente, inaxeitada e incomenente, prantéase o probrema da sua sustitución por outra comenente, eficaz. Hai pois que determiñar o medio mais comprido prâ imprantazón d'un sistema novo. Probrema de táctica, probrema técnico.

N-istes probremas todo ten de subordearse â eficacia, ô fin, eiquí o atinguimento preno e seguro da imprantazón da nova estroitura. Pois ben, con sinceridade, eu confío somente na aición direita. A ciruxía é sempre o medio máis craro, máis seguro, máis comprido. Â larga tamén o que eisixe menos dôres e molestias, menos sagrifizo, mais pronta i-económica solución. Toda compoñenda, que semella mais forratibre, é ô fin de contas máis cara. Hai a diferencia qu'eisiste antre un sagrifizo forte e rápido e un sagrifizo lene mais duradeiro, que está pingando arreo, facendo, además, dificilmente acadábre o fito. É mais caro ir botando mendo tras mendo á unha casa vella pra facela confortabre que derrubala i-erguer unha nova, dend'o teito ôs cimentos. E ademais a diferencia entre o atinguido nos dous casos. Hai que botar abaixo casque todo o eisistente e construir de novo. Violentamente.

VI. DIREITRIZES

Cousa que me semella de importancia máisima na eistroituración autónoma da nosa Terra é a determiñación das competencias que lle teñen de pertescer ô poder galego. De ren valería acadar unha autonomía manca. O probrema seguiría en pé si antre as competencias do goberno da Galicia non figurasen as de primeira liña pra o seu desenrolo comprido. E témome moito qu'isto fique sen atinguir.

Hai primeiro a cuestión da vida material, da mantenza. Denantes de nada ténse qu'acadar o fin de xusticia social, de igualdade económica. A esto debe tender, en primeiro termo, toda actividade política. Traballo, único factor valorativo. Estroición de toda caste de privilexios basados en razóns d'outro orde. Privilexios somente pra o traballo, que xa non-o serían.

En país probe, n-onde a xente viva mal, n-onde se xante mal, non pode esperarse auténtica liberdade. Esto é ben sabido. Ora pra que a laboura sexa compreta debe ter o Poder rexional un marxe amprísimo d'aición n-iste respeito. Sen perxuizo da tarefa de integración e harmonía total no económico que é da natural competenza do poder central, o Goberno da Galicia debe ser prenamente libre en todo o respeitante â nosa vida económica.

Outra cousa que é fundamental pertesza ô poder autónomo da Galicia é todo o que se refira ô desenrolo cultural. Si dependéramos d'outra terra en algo que tan ligado está coa formación do noso esprito, non sería posibre chegar axeitadamente ô fin de máisima e perfeita aituación das nosas posibilidades culturaes. O noso desenrolo cultural ha tel-o senso e o matíz noso. Longos séculos d'esprencia triste en Galicia dín ben craro canto é de afogadora a entrega en máns alleas da chave da nosa educación e da nosa cultura. E non temos dereito á privar ô mundo d'un matíz cultural qu'o enrequenta en calidade!

Incremento da nosa vida cultural en intensión i en eistensión. Pero, sempre, asegún a nosa maneira. Proteición, axuda i-estímulo pra toda laboura artísteca ou científica, pra toda entidade que taes fins se propoña, fecundando e vitalizando a iniciativa privada. E por diante sempre o erguemento e a dinificación e a difusión e o cultivo da nosa língua, a mais xurdia eispresión da nosa i-alma coleitiva, a corporeización da nosa unidade como entidade cultural.

Calquer outro xeito de competencias podería deixar o poder galego. Estas duas, non. Perpetuaríamol-o erro histórico. Galicia seguiría trabada, coutada, agañotada.

Nomes galegos da "Dixitalis Purpúrea L."

Por F. Bouza-Brey

Pol-o final da primaveira, comenzan as frores roxas da «dixitalis» á pendurar ledamente do varal en que asentan e non hai en toda a terra galega recanto que elas non decoren nin corredoira que elas non veireen graciosamente por cáseque todo o vrán. O Pae Baltasar Merino na sua «Flora...» descrebe a pranta de iste xeito:

«Perenne o bienal de $^1/_2$ a 1 m. de altura, más o menos cano-tomentosa; tallo erguido, robusto, fistuloso y a menudo ramoso; hojas aovado oblongas o aovado-lanceoladas, apiculadas, festonado-dentadas, tomentosas y rugosas por el envés, las inferiores y medias pecioladas, las superiores casi sentadas; flores grandes, colgantes, en racimo laxo, alargado, ladeado; brácteas ovaladas o aovado-lanceoladas; pedículos patentes o encorvados de la longitud de las brácteas y de los cálices próximamente; divisiones del cáliz aovado-oblongas, siendo más angosta la posterior; corola purpurina señalada con pintas rojas rodeadas de cerco blanco en el interior que es pubescente; lóbulos del limbo ciliados, el inferior más largo que los otros tres: estilo purpúreo o violáceo, pubescente; caja aovado cónica pubescente, poco más larga que el cáliz; semillas pardas alveoladas» (1).

Pertêsce á familia das escrofulariáceas, xénero «dixitalis» de Linneo e a popularidade que acada na etnografía nosa ben merez fique consiñada a descripzón científica devandita. Coñécense duas variedades en Galiza cuio estudo intresa ôs botánicos especialistas.

Mais nós, agora, prescindimos das creenzas populares que asiñan virtude á ista pranta contra meigas e trasnos quenes deixan de entrar nas vivendas en vendo aduviadal-as portas das casas no día de San Xohán cos seus ácios purpuriños que son ô mesmo tempo agoiro de felicidade (1), e damos n-esta nota a variedade de nomes que levamos recollidos dos beizos do pobo galego pra desiñar o noso vexetal.

Son istes: *Abrula, aveluria, alcroques, balocos, belitroques, bilincroques, bilitroques, clóques, cócalos, cocos, crocas, estralantes, estraloques, estralotes, estraleques, palitroques, sanxoháns e troques.*

Do eisamen de tal nomencratura resulta que as duas primeiras formas parecen referirse á pranta no seu conxunto namentras que as demais fan referenza ás frores en espezal.

Podemos agrupar os nomes de iste xeito:

1.º NOMES QUE SE REFIREN A TODO O VEXETAL.

Abrula;
Aveluria.

2.º NOMES QUE FAN REFERENZA ÁS FRORES COS SUBGRUPOS SEGUINTES:

a) Nomes orixinados pol-a época da florescenza,

Sanxoháns (2).

b) Nomes derivados do verbo «estralar», pol-as razons que diremos:

Estralantes.

c) Nomes onomatopêicos imitando o son producido pol-o estralido das frores:

Adcroques;
Clóques;
Cócalos;
Cocos;

(1) Baltasar *Merino*, S. J. «Flora descriptiva e ilustrada de Galicia», T°. II.—Santiago, 1906, páx. 92, e seguintes.

(1) O P. *Merino* di que o aduviar, en Fonsagrada e outras partes, as casas o día de San Xohán cos ácios frorecidos da «dixitalis» é agoiro de felicidade e preservativo de meigas e trasnos que non entran nas vivendas.—(Op. cit. páx. 92, nota).

(2) *Merino* coida que o nome *sanxoháns* provén do costume a que se fai referenza na nota anterior.—(Vid. loc. cit.)

Crocas;
Troques

d) Nomes compostos formados pol-a unión dos grupos e subgrupos; cos apartados que seguen:

a) Nomes formados ca xuntanza de unha raiz orixinaria do grupo 1.º e o nome onomatopéico:

Balocos;
Belitroques;
Bilincroques;
Bilitroques;
Palitroques.

b) Nomes formados ca xuntanza do verbo «estralar» e o nome onomatopeico:

Estraloques;
Estralotes;
Estraleques.

Ista grande variedade de nomes que o pobo galego lle dá á pranta silvestre que ben podeira ser a sua predilecta, sô foi empregado en pequena parte pol-os escritores. Ainda Rosalía, encadrando a sua escelsa imaxinazón no marco homildoso de un léisico ruín, descoñeceu ista gama onomástica e empregou a verba erudita na inspiradísima poesía descriptiva do mosteiro de San Lourenzo de Compostela, cando dí que

No profundo da fonte escondida
Medraban con libertade,
Antre as silval as viólas
Antre o buxo, dixitales,... (1).

Modernamente, Noriega Varela fai uso de un dos nomes mais enxebres de todol-os devanditos pra desiñar á nosa pranta chamándolle

Xoiña dos veirales, linda abrula,...

e nós puxemos ôs *bilitroques*, n-unha nosa poesía, aludindo á «dixitalis».

(1) Rosalía *Castro de Murguía*, «Follas Novas».—Habana, 1880, páx. 207.

A verba *abrula*, parez ser empregada en terras de Ourens; *aveluria* foi recollida por Merino e nós de il a tomamos (1) así como *alcroques, balocos e bilincroques*, son nomes de Lugo; *bilitroques* e as suas variantes son bastante coñecidos en toda Galiza e nós recollímos a primeira en Vilagarcía; *cócalo*, que nos parez a mais poética de todal-as formas e a mais dina con *abrula* e *bilitroque*, de pasar ô linguaxe literario, procede de Montillón, Souto, concello d-A Estrada, de cuias parroquias de Arca e Somoza viñeron *cloques* e *crocas*, respectivamentes. *Sanxoháns* é propio das terras de Cotobade (2).

Quenes mais coñecen iste vexetal dos nosos campos son os rapaces que xogan cas frores. Aproveitan a sua feitura tubular pra faguelas estralar pechando previamente cos dedos índice e pulgar a corola pol-a banda que está aberta e comprimíndoa rápidamente cara o outro estremo que permanece collido pol-os mesmos dedos da outra man. O sonido que con ista operazón se produz é mui semellante a *¡cló!* de onde derivan as formas aludidas denantes.

Asegún isto o nome *cloques* sería o que mellor observaría o fenómeno acusticamentes.

Finalmente diremos que o nome vulgar *dedalera* con que é coñecida en Castela ista pranta non parez ter correspondenza antre nós, e por tanto, tampouco a ten o vocábulo culto «digitalis» *(dígitus*, dedo) da mesma sifilificazón, sendo curioso observar como o pobo galego non foi impresionado pol-a forma da corola, quizáves pol a abondosidade de especies da familia das escrofulariáceas, que a presentan semellante.

(1) Op. cit. T°. III, páx. 573.

(2) O nome de *palitroques* topámolo en Marcial Valladares «Diccionario gallego-castellano». —Santiago, 1884, páx. 518. —e non nos parez dino de ser tomado en conta por canto é corrupto de *bilitroques* por semellanza fónica das duas verbas xa que en idioma galego desiña a primeira calquer pauciño pequeno e mais concretamente os de tocar o tamboril.

Tampouco nos parez esacto o que Valladares di no artículo cit. respecto a que os estralidos que os rapaces fan dar ás corolas das nosas frores sexan por golpes contra da frente ou da palma da man, nen somente por que nós nunca o fixemos nin o oiamos facer de tal xeito na nosa nenez, senón porque a configuruzón da base da corola non-o permite.

As que se fan estralar por tal procedemento son as follas da rosa.

LEABHAR GABHÁLA

LIBRO DAS CONQUISTAS D'IRLANDA

Capídoo XIII

(Remate).

Da toma do reino da Hespaña por Donn, fillo de Mil e por Eremhon, do seu irman, despois da morte do pai: da vida de Ith fillo de Breoghan a Irlanda, e da sua morte pol-os Tuatha de Dan-ann. Da vida dos fillos de Mil pra vingalo, das batallas que foron rifadas antr'iles, da división d'Irlanda antre Eremhon e Emer Finn, dos fortes ergueitos por iles na Irlanda é eiquí relatado.

163. Despois da morte de Mil, coma temos dito, Emer Donn e Eremhon, seus dous fillos tomaron o regimento e principal goberno da Hespaña antr'os dous.

164. Ali había un irman do pai de Mil, Ith, fillo de Breoghan co-iles; era esperto e cumprido na coñecencia e istrución. Unha vez no intre en que Ith n-un craro serán d'inverno, estaba no outo da torre de Breoghan, contemprando e fitando os catro cadrantes, pareceulle que vía unha sôma e semellanza d'unha terra e ergueita ínsua aló no longe. Baixou ond'os seus irmans e relatoulles o que tiña visto; e dixo qu' estaba vigiante e cobizoso de ver a terra que il'aparecera. Breg, fillo de Breoghan, dixo que non era terra o que vira, senon nubens do ceo, e qu'éralle embarazoso o ir a tal espedición. Mais il non consinteu en quedar.

165. Enton trouxo o seu barco ao mar, e meteuse n-il co seu fillo, Lugaid fillo d'Ith, e outros do seu pobo. Navegou car' Irlanda, e as suas aventuras no mar non son relatadas, senon somentes que colleron achego en Brentracht de Magh Itha. Os veciños viñeron á ribeira a interrogalos e cad'un d'iles refireu novas ao outro en scotica lingua. Ith reguntou o nome da terra a que viñeran dar, e quen tiña autoridade sobr' ela. «Inis Elga», dixeron iles, «Mac Cuill, Mac Cecht e Mac Greiniu os nomes dos seus reis.»

166. Aconteceu no día aquil qu'estaban moitos chefes e nobres d' Irlanda en Ailech Neid, pondo paz antre Mac Cuill e o seus irmans. Porque dicían qu'il tiña demais dos bens de Fiachna fillo de Dealbeath, que tiña morto enantes. Cando Ith ouviu aquelo marchou co seu fillo e con dous tercios do seu pobo pra Aileach. Os reis acollérono cando chegou á asambreia, e despois qu'estivo un pedazo antr'iles, contaronlle o asunto sobre do que andaban en oposición e contención, e a causa da sua juntanza e asambreiamento n-unha plaza. Ith pasaba aos jueces d'aquil tempo en esperteza; e asosegou toda porfía e contención antr'iles. E díxolles:

167. «Facei justa reititude. E' comenente pra vós mantéredes unha boa irmandade. E' justo pra vós ter unha boa disposición. Boa é a vosa terra e o patrimonio qu' ocupan'les; abondosa a sua colleita, o seu mel, o seu peixe, o seu trigo e todo o seu outro grao. Moderada a sua calor e o seu frío. Todo o qu' abonda pra vós haino eiquí.» Entón despideuse d'iles e foi pra o seu barco.

168. Os nobres determiñaron de matalo, de ciume pol-a Irlanda, e pol-o testemoio d'aprecio que dera da ínsua; e mandaron moita gente atrás d'il, tanto que foi ferido de morte en Magh Iotha, tanto que d'il colleu o chao o seu nome. Chegou ao seu navío ferido e sangrando, pol-o valor e braveza do seu pobo; asi morreu coiles no seu navío, riba do mar.

169. Cando chegaron â Hespaña e amostraron o corpo d' Ith aos seus irmans, iles foron anguriados e dooridos pol-o seu morto. Enton os fillos de Mil e a posteridade de Gaedhel en geral matinou qu' era comenente e propio pra iles o ir vingal o seu irman nos Tuatha de Danann. Decidírono por fin. Ajuntaron os seus guerreiros e os seus homes de valor de todos lados ond' estaban, pol-as terras e distritos, ata qu' estiveron n-unha plaza en Brigantia, numerosos e de cheo ajuntados. Enton os fillos de Mil, cos seus irmans e parentes e o seu pobo en geral, botaron seus navíos ao mar pra iren a Irlanda a vingal-a ruín acollida dos Tuatha De Danann. Tres ringleiras e cinco navíos eran a conta da espedición; corenta chefes o número dos seus condutores, con Donn fillo de Mil â cabeza. Istes son os nomes dos seus chefes:

Emer Donn	Muimne	Emer fillo d' Ir	Lughaidh	Caicher
Eremon	Luighne	Bregha	Lui	Suirge
Eber Finn	Laighne	Cuala	Bile	En
Ir	Palap	Cuailnge	Buas	Un
Airmirgin	Er	Bladh	Bres	Eatan
Colptha	Orba	Fuad	Buaighne	Sobairce
Airech Febra	Feron	Muirthemhne	Fulman	Sedga
Erannan	Fergin	Ebhlinne	Mantan	Goisten
		Nar		

Os dez derradeiros d'istes chefes a saber: Fulman, Mantan, etc., eran campeós.

170. Pra comemoral-os nomes d'aquiles chefes e guieiros isto foi dito; Flann o compuxo:

a Os chefes da viage sobr'o mar,
por quen os fillos de Mil viñeron,
andiven recollendo toda a vida,
os seus nomes sen lixo.

b Donn, Eremon, o nobre Emer,
Ir, Aimirgin sen parcialidade,
Colptha, Airech-Feabra o agudo
Erannan, Muimhne fino e pulido

c Luighne, Laighne, Palap o ditoso
Er, Orba, Feron, Ferghin,
Eber fillo d' Ir, Breagha, eu direi
Cuala, Cailnge, Bladh barudo e forte.

d Fuad, e Muirteimne con scna,
Eblinne, Nar, e Lughaidh,
Lui, e Bile, Buas con loita,
Bres, Buaighne, e Fulman.

e Manntan, Caicher, o lanzal Suirghe,
En, Un, e o severo Etan
Sobairce, Sedga o da lanza
E Goisten o campeón.

f Iles conqueriron a nobre Irlanda
contr'os Tuatha De de penoso horror
en vinganza d' Ith o dos corceles
trinta, dez, e un chefe.

171. Canto aos fillos de Mil, navegaron na gran espedición na mar d' Irlanda, e non pararon na carreira ata que viron a distancia a ínsua do mar. E cando viron Irlanda, os seus guerreiros andiveron â competencia remando e navegando o mais adiante na sua cobiza e anceio de chegar; tanto que Ir fillo de Mil avanzou unha ola a todol os navíos pol-a sua forza e valor. Asina Eber Donn fillo de Mil, o mais vello d'iles, tivo ciume e dixo:

«Non está ben feito
Qu' Ir vaia diante d' Ith»

ou sexa, diante de Lughaid fillo d' Ith, porque Lughaid ten o nome d'Ith. Enton o re-

mo que estaba na man de Ir crebouse, asi que Ir caíu pra trás no traveseiro, tanto que ali partíu o espiñazo en dous; e morreu â noite seguinte, e iles conservaron o seu corpo namentras andiveron pol-o mar, ata que o enterraron despois en Sceillic de Iorrais Deiscert de Corco Duibhne. Cheos de pena foron Eremhon, Eber Finn e Aimirgin pol-a morte do seu irman; e dixeron a unha, qu'era justo qu' Eber Donn non gozara da terra sobre de que tiña enveja do seu irman, ou seña d' Ir.

172. Os fillos de Mil tomaron terra en Inbher Stainghe. Os Tuatha De Danann non aturaron que viñeran tomar terra alí, porque non tiñan mantido parlamento coiles (?) Iles fixeron pol-a sua druideiría que non aparecera aos fillos de Mil a región non era comarca ou illa, territorio ou terra diante d'iles. Iles arrodearon Irlanda tres veces ata que por fin tomaron porto en Inbher Scene; en terza feira, en canto ao día da semán, no día antes das Calendas de Maio, o decimosétimo dia da lua; *Anno Mundi* 3500.

173. Enton chegaron ao cabo de tres dias a Sliabh Mis. Banba topounos en Sliabh Mis, coa hoste de druideiría e d'astucia. Aimirgin preguntoulle o seu nome. Ela díxo «Banba,» dixo ela, «e é do meu nome que Banba é nomeado com' un tídoo pra esta bisbarra.» E ela demandoulles unha petición, qu'o seu nome quedara pra sempre na ínsua. O que lle foi concedido.

174. Despois iles tiveron conversa con Fodla en Eblinne, e o poeta Aimirgin perguntou o nome d' ela do mesmo geito. «Fodla» dixo ela, «e por min é esta terra nomeada». E pregoulles qu' o seu nome poidera ficar alí, e foille concedido.

175. Iles parolaron con Eriu en Usnech de Midhe. Ela díxolles: «Guerreiros» dixo ela «benvida a vós. Hai tempo qu' a vosa chegada está predita. Vosa ha ser a ínsua pra sempre. Nona hai millor no mundo. Non haberá raza mais perfeita qu'a sua.»

«Ben está iso,» dixo Aimirgin. «Non a ela damos gracias por elo,» dixo Donn, «senon aos nosos deuses e ao noso poder.» «Elo é nada pra ti,» dixo Eriu, «ti non terás proveito da ínsua nen teus fillos. Un don pra min, ou fillos de Mil e fillos de Breoghan, qu'o meu nome poda ficar n-esta ínsua!». «Ha ser o seu principal nome pra sempre» dixo Aimirgin, «principalmente Eriu».

176. O Gaedhil foi pra Temair. Agora Druim Cain era o seu nome, no tempo dos Tuatha De Danann, mais Liathdruim era o seu nome antr' os Fir Bolg. Estaban tres reis diánte d'iles en Liathdruim, a saber Mac Cuill, Mac Cecht e Mac Greine. Os fillos de Mil demandaron batalla de realeza ou julgamento d' iles.

177. Iles sentenciaron aos fillos de Mil qu' iles terían posesión da illa, ao cabo de nove días marcharen, rendírense ou presentaren batalla. «S' o meu pensar fora seguido» dixo Donn fillo de Mil «é unha batalla o qu' habería». Os fillos de Mil non asentiron ao aplazamento buscaron aos Tuatha De Danann. «Nós dámosvos, dixeron os reis, o julgamento dos vosos propios poetas, porque s' iles dan un falso julgamento contra de nós, iles morrerán dos nosos elementos (?) na deshonra». «Dá o julgamento, Aimirgin,» dixo Donn. «Eu falo esto» dixo Aimirgin. «Sea a terra deixada a iles ata que nós veñamos de novo por forza.» «Onde imos ir?» díxo Eber Donn. «Riba de nove olas,» dixo Aimirgin: e dixo asina:

Os homes qu'atopáchedes son de posesión(?):
riva de nove aguzadas (?) olas
do mar adiantade vos:
Coma non seña por voso poder (enton) esta-
[brecido
prepárese aixiña a batalla (?).
Eu cedo a posesión
se vós queredes acoller (esta) sentencia
se vós nona queredes acoller:
non son eu quen digo (esto) a vos.

178. «Se fora o meu consello o que se fixera» dixo Donn fillo de Mil, «habería batalla.» Non embargante os fillos de Mil foron polo aviso e julgamento d'Aimirgin de Liathdruim a Inbher Scene, o lugar onde tiñan

deixado as suas naos; ata que pasaron riba de nove olas. «Confiemos nos poderes», dixeron os druídas, «qu' iles nunca poidan chegar a Irlanda.» Coisto os druídas botaron ventos druídicos atrás d' iles, tanto que o fondo d' area era levantado ata a supreficie da mar, tan grande era a tromenta, e tanto a tromenta os colleu car 'o Oeste no oceano, ata qu'iles foron cansos. «Un vento de druídas é iste» dixo Donn fillo de Mil. «Ẽo sen dúbida,» dixo Aimirgin, «coma non seña mais outo qu'o palo; vai mirar, pra nós, se é asina.» Erannan, o mais novo dos fillos de Mil, foi ao outo do palo e víu que nono había por riba d'il. Coisto caíu nas táboas do navío dend' o palo, tanto que rompeu os membros.

179. «Unha vergonza pra os nosos homes instruidos é isto,» dixo Donn, «non contel-o druídico vento.» «Non ha ser vergonza» dixo Aimirgin erguéndose, e dixo:

Eu invoco a terra d' Irlanda
Moi sulcado seña o fértile mar,
Fértile seña a montana coberta de froitos,
Coberta de froitos seña a choviñosa selva,
Choviñoso seña o río de cadoiros,
De cadoiros seña o lago de fondo leito,
De fondo leito seña o recinto do cume do outeiro
Un recinto de tribus seña a asambreia,
Unha asambreia de reis seña Temair,
Temair seña un outeiro das tribus,
As tribus dos fillos de Mil,
De Mil o dos navíos, as cortizas
Que a outa cortiza seña Irlanda,
Outa Irlanda, escuramente [cantada]
Unha encantación de gran astucia,
A gran astucia das mulleres de Bres,
As mulleres de Bres, de Buaigne;
A gran señora Irlanda,
Eremon conquireuna,
Ir, Eber apelidaron por ela.
Eu invoco a terra d' Irlanda.

180. Unha tranquía calma veu a iles no mar no mesmo instante. Dixo Donn: «Eu porei baixo o gume das lanzas e espadas os guerreiros qu' están na terra agora, somentes deixádeme terra.» O vento medrou de novo, tanto que arredou d' iles o navío no qu'iba Donn e foi solagado no Dumhacha. Vintecatro guerreiros de valor, doce mulleres e catro mercenarios co seu pobo, era a conta dos que foron solagados con Donn n-aquela nao. Despois d'isto, Donn foi enterrado no Dumhacha; tanto que d' il é chamada «Casa de Donn» e alí está a sua propia mámoa e as mámoas de todos os que foron afogados dos chefes do seu pobo coil, no devandito lugar. Agora Dil, filla de Mil, Eremon enterrouna pol-o amor que tiña por ela, tanto que dixo póndolle unha presa de terra. «Esta é unha presa de terra n-unha amada,» dixo il. Istes son os chefes que s' afogaron con Donn n-aquil tempo: Bile fillo de Brighe, Airech Febra, Buas, Breas, e Buaigne. Ir foi enterrado en Sceillic de Iorras, coma diximos enriba, Erannan morreu na enseada despois d' ir contemplal-o vento, e depois crebando os seus ósos na coberta. Oito capitás foron as suas perdas d' antre os seus nobres ata entón.

181. Na noite en qu' os fillos de Mil viñeron a Irlanda [foi] o reventamento de Loch Luighdech sobr' a terra en West Munster. Cando Lughaidh, fillo d' Ith, s' estaba ba-

fiando no lago, Fial, filla de Mil, a sua muller estábase bañando no rio que cola fora do lago. Lughaidh foi ao lugar ond'estaba a muller estando encoiro; e cando ela o viu d' aquil geito, morreu de vergonza, e entón de ela é chamado o rio co-a sua enseada. Desfeito era Lughaidh despois da morte da muller, e asina dixo:

182 a Sentémonos eiqui sobr'a ribeira,
tempestoso o frío,
rechinando os meus dentes —unha gran tragedia
é a tragedia que m' aconteceu.

b Eu cóntovos unha muller morreu
a quen a sona manifica;
Fial seu nome, de un guerreiro a desnudeza
sobr' a limpa area.

c Unha morte é a morte que m' atingíu
feramente abateume;
a desnudeza do esposo, ela mirou n-il
que ficou eiqui.

183. Seis mulleres dos seus nobres foron suas perdas no mar e terra dende que partiron da Hespaña deica entón. Istes son os seus nomes: Buan, muller de Bile; Dil, muller de Donn; Scene a satírica, esposa de Aimirgin Branco-gionllo (ela morreu coiles no mar namentras viñan a Irlanda; asi qu' Aimirgin dixo, «O porto onde collamos terra, o nome de Scene será n-il.» Isto foi certo, porque d' ela é nomeado Inbher Scene). Fial muller de Lughaidh fillo d' Ith; a muller d' Ir, e a muller de Muirtheimne fillo de Breoghan, foron as outras duas.

184. Cand' os fillos de Mil chegaron á terra na enseada que deixamos menzoado, e cand' houberon enterrado a tropa dos seus nobres que tiñan morto antr' iles, Eremon e Eber Finn dividiron a flota cos seus capitás e servintes en duas partes antr' iles. Eremon navegou despois d' isto con trinta naos deixando Irlanda a man esquerda e arribou a Inbher Colptha. Istes son os capitás qu' iban coil: Eber fillo d' Ir, Aimirgin o poeta, Palap, Muimhne, Luighne, Laighne, Bregha, Muitheimne, Fuad, Cuialnge, Colptha, Goisten, Setga, Suirge e Sobhairce. Os tres darradeiros eran campeós. Istes eran os esclavos qu' estaban con Eremon: Aidhne, Ai, Asal, Mide, Cuibh, Cera, Ser, Sian, Lighen,Dul, Tregha, Line.

185. Avanzando o seu pé dereito en Inbher Colptha, foi cando Aimirgin dixo a rapsodia:

Eu son o vento no mar.
Eu son unha ola no oceano.
Eu son o baibor do mar.
Eu son un poderoso boi.
Eu son son un falcón no penedo.
Eu son unha pinga d' orballo no craror do sol.
Eu son...
Eu son un porco bravo de valor.
Eu son un salmón na laga.
Eu son un lago n-unha chaira.
Eu son a forza da arte.
Eu son unha lanza con despoxos que move batalla.
Eu son un home que fai lume por unha testa.

Quen esprica a silla de pedra da montaña?
Que o lugar no que repousa o sol?
Quen viu paz sen recear sete veces?
Quen apelida os cadoiros? (?)
Quen trai o seu gando da casa de Tethra?
A quen favorez o gando de Tethra? (?)
Que persoa, que deus,
Fai armas n-un castelo? (?)
N-un castelo que mantén satíricos,
Canta unha petición, divide as letras d' Ogham,
Arreda unha fiota, ten cantado loubanzas,
. . . . . .
un sabio satírico.

186. Il cantou despois pra que medraran os peixes nas badías:

Mar cheo de peixe—
fértile terra—
reventar de peixe—
peixe debaixo da onda—
con carreiras de paxaros—
duro mar—
unha branca sarabea—
con centos de salmós—
groseira balea—
unha balada de porto—
un reventar de peixe.

187. Tocantes a Eber Finn fillo de Mil, estivo no sul, con trinta naos coil, ata que viñeron despois â hoste das batallas que foron rifadas antr' iles e os Tuatha De Danann. Istes son os capitás qu' estaban con Eber, Lughaidh fillo d' Ith, Er, Orba. Feronn, Fergna, os catro fillos d' Eber, Cuala, Blad, Ebleo, Nar, En, Un, Etan, Caicher, Mantan, Fulman. Os seis derradeiros, En, Un, etc, eran campeós. Istes son os esclavos qu' estaban coil: Adhar, Aighne, Deisi, Deala, Cliu, Morba, Fea, Liffe, Femen, Feara, Medha, e Olba.

188. Cand' os fillos de Mil chegaron a un lugar, non fixeron demoranza ata non chegaren a Sliabh Mis; e a batalla de Sliabh Mis foi rifada antr' iles e os Tuatha De Danann, asi qu' a vitoria foi cos fillos de Mil, e moitos dos Tuatha De Danann foron matados n-aquela batalla. Foi ali onde Fas, muller de Un fillo de Uicce, caíu, de quen é nomeado Glenn Faise. Scota, muller de Mil caíu no mesmo val; d' ela é nomeado «cova de Scota», antre Sliabh Mis e o mar. Os fillos de Mil foron despois a Tailltin, outra batalla foi rifada antr' iles e os Tuatha De Danann alí. Feramente e con ardido corazón se rifou, porqu' iles estiveron dend' a mañan â noite combatendo desmembrándose e mutilándose uns aos outros; ata qu' os tres reis e as tres raiñas d' Irlanda ali morreron. Mac Cecht, por Eremon, Mac Cuill por Eber Finn, Mac Greine por Aimirgin, Eriu por Suirghe, Banba por Caicher, e Fodla por Etan. Istas foron as mortes dos seus chefes e princepes. Despois d' esto os Tuatha De Danann foron botados ao mar, e os fillos de Mil e a sua hoste estiveron longo tempo seguíndolles o rastro. Ali cairon, non embargante, dous nobres chefes do pobo dos fillos de Mil que contribuíron â derrota, a saber; Fuad en Sliabh Fuad, e Cuailnge en Sliabh Cuailnge, juntamente c' outros guerreiros acarón seu, que morreron juntamente d' entrambal-as bandas. Cando Os Tuatha De Danann foron aniquilados e botados nas batallas que foron rifadas antr' iles, os fillos de Mil colleron o señorío d' Irlanda.

189. Despois d'isto erguéuse unha competencia antr' os fillos de Mil pol-o reinado, ou seña antr' Eremon e Eber, tanto qu' Aimirgin foi traguido a pôr paz antr' iles. Asina dixo il qu' o herdamento do máis nobre, de Donn, dérase ao máis novo, a Eremon, e o herdamento d' iste a Eber despois d' il; Eber non acetou isto, senon qu' insisteu en dividir Irlanda. Eremon conformouse en facelo. Ir-

landa foi dividida en duas antr' iles despois d' isto: a mitade contra o Norte pra Eremon, dende Srubh Brain ao Boyne e a mitade contra o Sul pra Emer, dend'o Boyne a Tonn Chlidna. Había cinco capitás na división de cada un. Con Eremon primeiro, Aimirgin, Sedga, Goisten, Suirghe e Sobhairce. Agora n-ist' ano istes castelos foron ergueitos por Eremon co seu pobo: Rath Beothaigh, por riba do Nore, en Argat Ros; Rath Oinn, no territorio de Cuala, por Eremon; o Causeway d' Inbher Mor no territorio d' Ui Enechglais, por Aimirgin; a costrución de Dun Náir, en Sliabh Modhoirn, por Goisten; a costrución de Dun Delginse, no territorio de Cuala, por Sedga; a costrución do seu castelo por Sobhairce en Morbolg de Dal Riada; a costrución de Dun Edair por Suirghe. Istes son os castelos ergueitos por Eber e istes os capitás qu' estaban coll: Etan, Un, Mantan, Fulman e Caiche foron os seus capitás. Rath Uamhan. en Leinster, foi ergueito por Eber; Rath Arda Suird por Etan, fillo de Uicce, a costrución de Carrig Blaraighe por Mantan; a costrución de Carrig Fethaidhe por Un fillo de Uicce; a costrución de Dun Airdinne por Caicher; a costrución de Rath Rioghbard, en Muiresc, por Fulman.

190. Asi que pra comemoración de certo das ditas cousas foi dito:

a A expedición dos fillos de Mil polo mar
dend'a Hespaña de craros navíos,
tomaron, non é feito de falsía,
o chao da batalla d' Irlanda n-un dia.

b Esta é a conta dos qu' iban no mar
con moitedume de caudal e gente
a brava ostentación Deus os trouxo
con sesenta e cinco escollidos baixeles,

c Tomaron terra na nobre enseada
que é chamado o branco baluarte;
foi unha causa de doenza, un intento
[sen fracaso
da vista do guerreiro Lughaidh.

d Dend' entón dend' esto adiante
a enseada de Fial de generosas bandas
dend' o dia en qu' ela morreu en branca
[Banba
Fial, filla de Mil da Hespaña.

e Ao cabo de tres días, brilante prepara-
[ción,
os Tuatha De rifaron
a batalla de Sliabh Mis, groria sen fra-
[caso
contr' os grandes fillos de Mil.

f Iles venceron, sentenza sen reproche,
a batalla contra da loira Banbha,
onde morreu Fas, trenzada en verso,
coa moi fermosa filla de Pharaon.

g Enantes de finar un ano, era duradei-
[ra sona
antr' os capitás da pesada hoste,
en duas veces seis divisiós, unha pla-
[cente carreira,
iles despois dividiron Irlanda.

h Riba do lado norte, un camiño sen
[pena;
Eremon era tomado com' outo prin-
[cipe;
de Srubh Brain, cuios versos
sobre todal-as tribus de Boyne.

i Istes son os cinco gardiás de goberno
que o quixeron acompañar;
Ainnirgin, Setga tamén
Goisten, Sobairce, Suirge.

j Eber, fillo de Mil gtacia abondoso,
colleu a mitade sul,
dend' o eterno Boyne, escolleu a parte
â onda da filla de Genann.

k Istes son os cinco con centos de faza-
[ñas
os chefes qu' estaban subordinados a il;
Etan, e Un de ledo goberno,
Mantan, Fulman e Caicher.

l N-iste mesmo ano
os reales fortes foron cavados (dug)
pol-os fillos de Mil, honra de prendas
despois da chea división da illa d' Ir-
[landa.

m Rath Oinn, Rath Beothaigh eiquí,
por Eremon en Argatros;
en Sliabh Mis, despois de series de
[agoiros
a costrución de Dun Nair por Gosten.

n Suirghe ampliamente extenso, a quen [despiegou o valor,
ergueu o outo Dun Edar;
e a fundación, unha groriosa empresa,
da sua fortaleza por Sobhairce.

o Por Emer de brilante valor, foi cavado
Rath Uaman no chao de Leinster;
Rath Arda Suird, elo enrequentouno,
foi cavado por Etan, fillo de Uicce.

p Rath Carraig Fetha asina,
foi feita por Un, fillo de Uicce;
e por Mantan, un grorioso feito
a fundación de Carraig Blaraighe.

q Rath Rioghbhaird no bon Muiresc
o moi agudo Fulman o ergueu
Caicher dasbatallas, unha placente rea- [lización
tomou Dun Iane no Oeste d' Irlanda

r Istes son os seus feitos de valor,
da crara, groriosa, gran hoste real;
era unha gran empresa, despois da ba- [talla seu mancha;
a iles era cada proveito, cada expedi- [ción.

191. Das aventuras do Gaedhil, dende o tempo en que veu da Scythia ata que tomou Irlanda, e a división d' Irlanda antr' iles, cos seus capitás, o poeta Roighne Roscadach fillo d' Ughoine Mor, dixo a Mal fillo d' Ughoine, seu irman, cando Mal lle preguntou:

«*Canta* a descripción en gran coñecencia d' Irlanda, Ou Roighne,» Roighne respondeulle e dixo:

Ou nobre fillo d' Ugoine,
coma pode un chegar â coñecencia d' Ir- [landa,
a conquista dos seus compañeiros (?) ?
Antes qu' iles inundaran a Scythia,
chegaron ao rei de Shinar;
chegáronse ao Egipto,
onde Cingcris foi estinguido,
tanto qu' unha gran tropa foi destruida
que morreu no Mar Rubio.
Solagáronse n-un espazo moi fidel (?)
con Pharaóh batéronse
Niul contratou con Scota,
a conceición dos nosos pais,
tomaron o nome de «Gaedhil.»
o nome «Scota» espallaron
a bela filla de Pharaóh
Iles espallaron terras,
romperon dentro da Scythia,
detremiñou longo combate—
os fillos de Nel e Noenbal.
Golamh era un mozo señor,
que maton ao fillo de Neman
fuxíu a Egipto,
onde era Nectanebus.
Pharaoh era ditoso
a Golamh, deu
un casamento Nectanebus,
Scota estaba â cabeza dos Scots:
Un nome foi trocado d' iles.
Iles avantaron pasada Africa,
bon era o home baixo quen iles tremían (?)
Fenius Farsaidh, o agudo,
ben espallou pra nós un duradeiro nome.
Chegaron â Hespaña
onde foi nada numerosa progenie,
Donn, Airech, Aimirgin,
Eber, Ir, Colptha mesmo,
Eremon, Erannan,
os oito fillos de Golamh.
A Sona de Mil veu sobre d' iles
os fillos de Mil afortunados;
os seus escolares resolveron
divididos navíos
os homes volveron dende (o enterro de) Fial.
Iles dividiron Irlanda,
en duas veces seis, en herdamento dos ca- [pitás,
precura a verdade de cada lei,
relata agudamente o inquérito,
... ou fillo!

192. Despois qu' Eremon e Emer houberon dividido os capitáns, tiveron dous distintos artistas que viñeran na sua compaña dend' oriente, a saber, un poeta e un tocador de harpa. Cir, fillo de Cis, era o poeta, Cennfhinn o harpista. Botaron sorte antr' iles pra saber quen se quedaría con cada un d'iles, tanto que pol-a decisión da sorte, o tocador de harpa foi car' o Sul, con Eber, tanto que entón a melodía de múseca e harmunía siguen na parte do Sul. O poeta foi onda Eremon, tanto qu' a coñecencia da

poesía e canto sigueu no Norte sempre despois. Pra comemorar isto foi dito:

a Os dous fillos de Mil, sonados en dini-
[dade;
tomaron Irlanda e Bretaña;
coiles ali foron chegados
un gentil poeta e un tocador de harpa.

b Cir, fillo de Cis, o brilante poeta,
o nome do harpista Cendfind;
cos fillos de Mil, de brillante sona
o harpista tocou a harpa.

c Os princípes con moitas batallas,
tomaron o reino d' Irlanda;
fixérono con esprendor, ledo o son
Eber e mais Eremon

d Iles botaron unha sorte aixiña
sobr' os grandes homes d' arte;
tanto qu' ali caiu a sorte do Sul
o harpista justo e fermoso.

e Melodia de músreca mais bela que (nin-
[gunha) compaña
é dend' a parte Sul no Sul d' Irlanda;
e é asina ha ser o afertunado julga-
[mento
coa sonada castimonia d' Eber

f Alí caíu a sorte ao mais do Norte
o home d' istrución con grande exce-
[lencia;
por isto o pobo que o trouxo gábase
(de) coñecencia (?) de poesía e enseño.

FIN

Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza

Os contos, romance e cantares que siguen, foron recollidos en Lalín. Foi a recitadora unha rapaza chamada Carmen García Soto, natural do lugar de Combarro, feigresía de Santa María de Piloño, Concello de Carbia. En xêral trátase de cousas xa pubricadas, pro que coido persentan algunhas variantes. O que me parez inédito é o conto encol da romaxe de San Andrés de Teixido: as persoas á quen llo rifirín, non tiñan noticia de él, nin o vin pubricado. Trascríboo coa máisima fidelidá, sen traizoalo con modificacións nin interpretacióus arbitrarias: ten, ô meu parecer, outo intrés pol a riminiscencia que n-él se atopa da lênda do Convidado de pedra.

CONTOS

DE LOBOS

Están pacendo unhas ovellas e vén o lobo e dilles: «Vouvos á comer». Entón elas contéstanlle: «Estamos moi fracas, no nos comas. Vai dicir misa enriba de aquel penedo, entrementras nós pacemos algunha erba máis e cando volvas de dicil-a misa xa nos podes comer». Vaise o lobo; e cando as ovellas o ven alonxado, pillan á correr cara â casa, métense na coadra e pechan a porta. Ven o lobo, dá coa cabeza contra a porta e dí: «Dende que son vello Xancao, nunca tantas misas dixen en vao». E unha ovella contesta: «Dende que son vella ruza, nunca pillei tan gran escaramuza».

DA ROMAXE A S. ANDRÉS DE TEIXIDO: : :

Van uns mozos de romaxe á S. Andrés de Teixido. No camiño atopan unha calivera; un de eles dalle un puntapé e os outros, animados pol-o exempro, axudan, levándoa de este xeito hastra preto do Santuario. Cando xa non lles falta moito pra chegar ô cabo da sua escursión, un dos pelengrins dí de deixala; pro contesta outro compañeiro: «Xa que queda pouco camiño, levémola hastra alá, e inda podemos convidala á comer con nosco». Chegan á S. Andrés; e alí a calivera tórnase por compreto en cabeza de cristián e dille ôs mozos: «Moitas gracias, meus amigos, pois coa vosa axuda puden chegar hastra aquí e de esta maneira facer a romaxe que non fixen en vida».

ROMANCE

Xán Quintán quiría casar;
non tiña a mulier buscada.
Foille facer o amor
â filla da tia Xoana.
—Boas noites, tía Xoana,
¿ónde lle vai a rapaza?—
—Vaime nas berzas na horta;
xa me parece que tarda.—
E n-esto entra a rapaza
pol-as portas para dentro.
—Boas noites, Xán Quintán,
tráiote no pensamento.
—Pois tí diralo de risa
pero eu dígoche de veras;
xa está facendo hora e media
que estou quentando as canelas.
E quén che dixo a tí eso?
Sei que noso Señor.
Eu quiríame casar;
véñoche facer o amor.
—Eu casar ben me casaba,
pero heiche de contar:
quero facer unhas saias
e teño a lan por fiar;
e teño un zapato roto
e un pano todo furado;
si tés cartos mércame outro;
casaremos de contado.
—Téñoche unha cabra vella,
téncheme catro cabirtos:
mentras que dous che lle maman
outros dous andan a brincos.
E vendinlle os cabirtiños
e déronme catro pesos.
Téñoos na ucha gardados
pra o día en que nos casemos.—
Leeron as monicións
no auditorio da misa:
a xente que as oieu
caía de cú coa risa.
Â nena doulle vergonza;
de veras que inda sirvía:
cando se iba casar
dixo que non-o quería.
Xán Quintán volveuse teso
como as vergas de un canizo,
e doulle volta ô capote:
tan xiquera «a Dios» lle dixo.

CANTARES

Pra o ano que ven hai festa:
imos cantar de legría.
¡Viva quen colleu o ramo!
¡Qué viva o noso ramista!
¡Que viva o noso ramista
que é persona xenerosa!
Vamos facer unha festa;
como ela n-ha de haber outra.

Pedro de Castro e o Tarabasco
iban xuntos ô chunchín.
Pedro de Castro tocaba na gaita
i-o Tarabasco no tamboril.

SALVADOR CABEZA DE LEÓN.

PRA UN CANZONEIRO DE NOIA

32 Eu teño un can de palleiro
que de noite anda ceibado,
ten coidado Maruxiña,
Maruxiña ten coidado.

33 Anque che somos de Buño
e nin todos somos oleiros,
tamén as xentes de Noia
nin todos son zapateiros.

34 Miña sogra quérme mal
porque lle falo co fillo,
héille de mandar decir
que o garde no bolsillo.

35 María, miña María,
o pandeiro e mail-as cunchas
sacan a malenconía.

36 Miña nai e mail-a tua
van xuntas â romería,
levan a roupa de gala
deixan a de cada día.

37 Cara de leite fervido;
xa me dixo a tua nai
que tiñas o mal cativo.

38 Dame un bico Mariquiña
que ch-hei de dar un pataco.
— Non quero bicos dos homes
que me cheiran a tabaco.

39 Todos me din que me case
todos me din que vou ben,
todos me din que me case
pero no me din con quen.

40 Ao subir as escaleiras
unha pulga me picou,
collina pol-as orellas,
que man de piñas levou.

41 O home que ha de ser home
ha de ter as pernas tortas,
a barriga na xillada
e unha xoroba nas costas

42 Unha vella dixo á outra
pol-o burato da porta:
ti goberna a tua vida
que a miña nada che importa.

43 Debaixo do teu balcón
hai unha parra con uvas,
con liceneia do teu pai
viñen ver si están maduras.

44 Caséicheme por un ano
por saber que vida era,
o ano vaise acabar,
solteira quen che me dera.

45 Miña nai non me casedes
nese portiño do Son,
que están os demos metidos
nas cobas de Fonforrón.

46 Miña nai déume unha tunda
co aro dunha peneira;
miña nai teña vergonza
que ven a xente da feira.

47 Ao caravel cando nace
chámanlle caraveliño,
os fillos do señor cura
chámanlle ao pai señor tío.

48 O amor da costureira
era papel e mollouse,
agora costureiriña
o teu amor acabouse.

49 Cando vou pol-o camiño,
camiñiño de Padrón,
férveme o sangue no corpo
e brincame o corazón.

50 Moza que estás na ventana
co-as puntas do pano fora,
retírate para dentro
que o pano non che namora.

51 O carballo da Chainza
tén tres carros de madeira:
un é meu o outro e teu,
e o outro de quen o queira.

52 Pol-a falda da camisa
vinche subír un piollo,
era de Sierra Morena,
levaba un parche nun ollo.

53 Esta noite hei de ir alá,
meniña non teñas medo,
que co-a punta da navalla
abriréiche o tarabelo.

54 A raíz do toxo verde
é moi mala de arrincar,
os amoriños primeiros
son moi malos de olvidar.

55 O meu pai foi sancristán
e fixo moitas diabruras,
mollaba o pan no aceite,
deixaba o Cristo ás escuras.

56 Para bailar as da Ponte,
pra cantar en Vilacoba,
e para tocar a gaita
Mansemino o Vilanova.

57 As muchachiñas do Couto
elas para todo son,

para cantar e bailar
e tirar pol-o lijón.

58 Héime de casar en Louro,
casar con unha loiriña,
Nosa Señora de Louro
ha sere a miña madriña.

59 Pilariña, Pilariña,
dame un caravel Pilara
da tua caraveliña.

60 Eu fun á Muros pescar
pescar unha muradana,
e si a pesquei fixen ben
dormir con ela na cama.

61 Eu querer quéroche ben;
soio me falta saber
si ti me queres tamén.

62 Moza do pañuelo alleo,
a da camisa emprestada,
díxome a dona das zocas
cando lle pagas a saia.

63 Miña nai como é moi probe
non tiña pan que me dar,
enchéume a cara de bicos,
despois rompeu á chorar.

Recollidas por

ALVARO DE LAS CASAS.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

VIDA UNIVERSITARIA

A NOSA BANDEIRA NA UNIVERSIDADE

NA mañan do dia 1 do outubro, aproveitando a festa da inizazón do curso, foi izada por primeira vegada na nosa Universidade compostelán a bandeira galega. A final, as cores azul e branca da Terra, latexaron orgulosas na solaina da vella e nobre escola agora, mais que endexamais, galega. Fermosa e cativante data que ficará inmorredoira nos arquivos da concencia racial.

Non é posíbre alongar a sifinificazón do feito misturando-o con deduciós fora da realidade; pro tampouco seria xusto gardalo no silenzo sin darlle a sua propia e outa mañitude. O feito é que, felismente, a groriosa escola de Sant-Iago atûrase do esprito do noso pais afundíndose pol-os vieiros mais limpos das nosas tradiciós e erguéndose aos hourizontes mais craros e amplos da auténtica universalidade. Nosa Universidade á par que chama ás suas cadeiras aos mais prestixiosos mestres da cultura nova, aos lentes mais categorizados da Europa aitual, acugúlase de realidás galegas pondo a nosa xuventude en condiciós da máisima utilidade pra a terra natal e de millor posibilidade pra a cultura.

LIBROS

CERÂMICA PORTUENSE, por Pedro Vitorino, Portugal, 1930.

COMENZA os «Estudos-Nacionais» sob a égida do Instituto de Coimbra, ca pubricación do arqueólogo Pedro Vitorino sobre a «Cerâmica Portuense».

Iste traballo de 75 pâxinas, ben editado, con grabados de varias pezas en córes, ten sua importancia pra a bibliografía da cerâmica no Portugal.

Seu autor xa advirte a dificultade d'ista crase de estudos, maormente â clasificación e as diferentes marcas das fábricas e ceramistas da cibdá do Porto.

Trata, no primeiro capídoo, da hestórea e desenrolo das fábricas de Santo Ildefonso, Santo Lázaro, Santo André e Fontainhas, séculos XVII á XIX.

No segundo, fala das de Massarelos, Miragaia, Vale-de Piedade, Cavaço ou Cavaquinho e Afurada, do século XVIII. Considera como as mellores e con previlexio real, a de Massarelos e a de Gaia. Di que a fábrica de louza de Miragaia, fixo a esperiencia do procedemento de «pó de pedra», somellante â louza inglesa, estilo de Davenport e Herculaneum. Tamén nos conta que n iste século

moitas fábricas chegaron ô seu maor apoxeo e tiveron a proteición dos monarcas e señores.

O terceiro capídoo, o dedica ás fábricas de Carvalhinho, Monte do Cavaço, Fervença, Bandeira, Alto da Fontinha, Palhacinhas, Grilos, Torrinha, Choupélo, Senhor d'Além, Entre Quintas, Candal, Devesas, Rua do Almada, Monchique, Pereira Valente e Santo Ovidio, todas do século XIX, sendo a mellor pol-a fabricación de pezas finas e únicas de louza vidrada á de Torrinha.

Pon remate, a tan meritorio traballo, cas marcas das fábricas, facendo constar que foron moitas e variadas, difícil hoxe pra un compreto estudo, si ademáis a industria non reparou en marcar todal-as pezas, atendendo soio á sua venda e á competir nos precios.—X. C. G.

BASTO, Claudio. Traje a Vianesa. Estudos Nacionais sob a égide do Instituto de Coimbra. Edições Apolino. Gaia, 1930. 56 páxs. 4.°

O Doutor Claudio Basto estuda n-iste traballo os traxes que levan as raparigas das aldeas veciñas a Viana do Castelo en días de festa, é un traxe de *grande gala* con que algunhas rapazas se atavian en feiras e romaxes. Descrebe os traxes formando tres tipos: dous na beiramar (un en Afife e Carreço, e outro en Areosa) e o terceiro no interior (Santa Marta de Portuzelo e Pêrre) sin que isto queira deçir que non haxa outras aldeas que o empreguen. A pesares da somellanza xeral de liñas e coores que se atopa en toda ista roupa de rapariga o A. fai resaltar as suas difrencias fundamentás en cada unha das pezas que compón a vestimenta das mozas. A somellanza que a primeira vista se dexerga fixo que xentes pouco avezadas na vida aldeán coidaran que o traxe era o mesmo levando ô extranxeiro as ideas trabucadas. Resaltan nos traxes fondas tonalidás bermellas (Areosa, Afife e Santa Marta de Portuzelo) e coores máis baixos no traxe azul de Portuzelo e o antigo traxe de Pêrre. En todos abundan os debuxos en pezas de roupa como as aljibeiras, a camisa, o colete, as meias, as chinelas, etc., que locen fermosos calados. O traballo do Doutor Claudio Basto é un estudo compreto e ven ilustrado con láminas en coores dos distintos tipos de traxe e dibuxos dos adornos que locen as belidas vianesas.—A. F. F.

LA IGLESIA ROMÁNICA DE S. QUIRCE, por Justo Pérez de Vrbel, O S. B., y Walter Muir Whitehill, Jr.—Madrid. —Tipografía de la «Revista de Archivos», 1931.

TRÁTASE de un traballo de 23 páxinas de texto e 24 láminas. Boa presentación e ben imprentado. Estúdase a eirexa da Abadía de San Quirce, preto de Burgos, i-engadida no século XII a aquila Catedral. Paresce que a primitiva eirexa foi remprazada por outra no ano 1054. Sábese que o prelado don Victor a consagrou no 1147. Si ben se habían escrito denantes traballos sobre iste moimento, non se fixeran como agora, maormente no seu aspeito epigráfico e iconográfico.

Ten ista pequerrecha eirexa, de unha soia nave, na portada norte, unha intresante serie de figuras, toscas e desfeitas moitas d-ilas, representando os doce apóstoles, Cristo maxestático co tetramorfos, a Visitación, unha muller que paresce ser Nosa Señora, a Anunciación, tres ánxeles, un d-iles San Miguel, e algúns siños do Zodíaco. Ô falar do «Sagitario» di que é intresante reparar n-iste mesmo siño, idéntica aititude do que tópase na porta das Praterías da nosa Catedral Compostelán.

Tamén nos canecelos do texaroz da portada do ponente alcóntranse vinte unha escenas realistas, de gran valor pra a iconografía do arte románico, refrentes á Creación dos Nosos Pais, Pecado orixinal e á Caín e Abel.

Do interior da eirexa, dalle importancia o cruceiro, de forma cadrada, e arquiteitónicamente extraordinaria, si se ten en conta o fermoso exemprar de cúpula semiesférica sobre trompas.

Dos capités, moitos historiados, son notabres os referentes a Adán i Eva, Caín e Abel, Noé e Abraham.

D'ista eirexa, rematada no primeiro tercio do século XII, din os sabidos autores da monografía, que si se olla ben nas figuras, ábacos e capités, sácase a impresión de que os artistas non están cronolóxicamente moi loaxe dos que traballaron en San Pedro de Arlanza, San Isidoro de León e na Porta das Praterías da Catedral de Sant-Yago de Compostela.—X. C. G.

Castro Pires de Lima, Fernando de
O CERÔTO Vilanova de Famalicão
Sep. da Rev de Guimaraes,
1931. 6 paxs. 8.°

DENDE a sua pubricación deica agora non era coñecido o A. de *O Cerôto* poema heroico-cómico pubricado co pseudónimo de *Venâncio de Matamá*. Ao ilustre folklorista

Pires de Lima débese o escrarecimento con atinada vision critica, non somentes do A. do poema senon tamen das alusións a que fai referencia. Foi seu A. o P. Luis José de Oliveira Nascimento, de S. Simón de Novais, Concello de Vilanova de Famalição († 1901). O persoaxe principal é o boticario Luis de Sousa Gonçalves a quen unía fonda amistade deica un troque de partido do farmaceutico; foi estoncias cando o P. Oliveira escribeu *O Cerôlo* (1). As localidás son todas lugares perfectamente coñecidas. O poema foi adicado a un criado do A. e lido n-unha xuntanza de Padres, onde lle pregaron non-o pubricase deica morrer o Farmaceutico, cousa a que cedeu o P. Oliveira. Antre o primeiro manuscrito e o pubricado atopanse fondas modificacións feitas pol-o A.-A. F. F.

GOMES DE ALMEIDA CRESPO, José.— Aspecto Sanitario da emigração no Minho. Coimbra 1930. 27 paxs. en 8.º

Portugal é un pobo de fonda emigración, mais que nada por necesidade, sendo o maor continxente da provincia do Miño, que vai a Francia, España e América do Sul principalmente. O emigrado carrexa pra sua terra o ouro, que reporta o ben estar económico das xentes; mais xuntó co ouro, veñen gran cantidade de doenzas contaxiosas, producíndose por ista razón un *déficit emigratorio* que leva a probeza ôs fogares i-en secuenza â Nación. O Doutor Gomes de Almeida trata n-iste estudo de percurar no posibre, os remedios pra mingoar iste *déficit* producido na maor parte pol-a tuberculosis, sífilis i-enfermedás venereas.—A. F. F.

REVISTAS

DESCOBRIMENTO, Revista de Cultura. Director, João de Castro Osorio, Lisboa.

DESCOBRIMENTO é unha nova gran revista portuguesa, que pubrica un número por cada estación do ano. Cada número fai un volume de mais de tres centas páginas.

O emprendemento d'esta gran revista débese ao grande escritor João de Castro Osorio, o autor ilustre de *Rainha Santa*, *A Horda* e *O Clamor*, obras que tivemos hai tempo a honra de comentar n-esta seizón, e das quales sobre todo a segunda, deunos a coñecer non somentes un escritor, senon tamén un pensador dos mais fortes e arriscados, un verdadeiro e non un falso moderno, coma tantos s' adoitan dar tanto en Portugal com' antre nós.

Ben que non esteamos conformes coas ideias qu'espon no seu traballo tidoado *Descobrimento*, co qual abre o número de primaveira da sua revista, no qual volve a unha conceición sintética da historia e a unha conseguinte conceición do porvir mais propia das ilusiós seniles do século XIX que da desenganada e decrépita centuria en que vivimos, non podemos por menos d' ademirar e aplausar o seu ambicioso alento, sen concordar na sua táboa de valores.

Descobrimento proponse valorizar a cultura portuguesa no mundo e pôl-a en contauto coas correntes europeias. Tamén se propón estreitar os lazos antre Galiza e Portugal, pra o cual conta con colaboración galega. E dende logo co-a fonda simpatía e sinceira irmandade de NÓS.

Número de Primaveira,

Sumario: Uma nova da civilização: o Descobrimento, João de Castro Osório.—Oito elegias chinesas, Camillo Pessanha.— Aeromaginarios, Ramon Gomez de la Serna.—A Vida, Joaquín Manso.—Provincia, Ribeiro Couto.— O capital e o enforcado, João Barreira.—O Mar, Manuel de Figueiredo.— Notas.

Número do Verão.

Sumario: *Portugal*, Conde Hermann de Keyserling.—*Conceición singela do Ceo*, Ev. Correa Calderon.—*Mòrnas*, Eugenio Tavares.—*Assim é a vida*, Carlos Parreira.—*Orações antigas*, Paulino de Oliveira.—*Antisemitismo*, Vicente Risco.—*Os sete sapatos de ferro*, João de Castro Osório.—*Novelistas e poetas jovens do Brasil*, Marques Rebello, Luis da Cámara Cascudo, Emilio Moura.—Notas.

BOLETIN DE LA SOCIEDAD CASTELLONENSE DE CULTURA, tomo XII, 1931, Cuaderno III.

SUMARIO: *Muros de Segorbe*, C. Pau.— *La diablessa del retaule*, Sanchez Gozalbo. —*Carta Puebla de Vistabella—Venta de Culla al Temple—Moros y cristianos*, E. D. *Gazulla.— Cançó de Nadal*, Artola.—*Misa delalba*, Espresati.—*L'arc del dimoni*, Angel d' Almalfa.—*El «Libre de Privilegis de Cati,»* J. Puig.—*Revistas.*—Suplemento: *Don Juan Garbò*, Guinot.— *El alma de Carbó*, J. Sanz de Bremond.—*L'amic perdut*, J. Pascual Tirado.— *Un hombre ejemplar*, F. Escoin.

(1) A verba *cerôto* ou *cerôto* quer decir medicamento en que entra principalmente a cera e un óleo.

—*Sic vos non vobis*, Espresati.—...?L. Sales.— *Carbó y nuestro Archivo Municipal*, Revest.— *El último paseo de D. Juan*, Sanchez Gozalbo.

Cuaderno IV.

Sumario: *Galanies i cobejances*, Angel Sanchez Gozalbo.— *Sobre la territorialización del Código de Valencia*, Juan Beneyto Perez.—*El Pla del Moro*, Joan Porcar:—*Impressió* (Poesía), E. Soler Godes.—*Entre bayonetas*, Francisco Cantó Blasco.—*Notas bibliográficas.*

LOGOS, núm. 8, Agosto 1931.

SUMARIO: *Concordatos*, M. G. García.—*San Francisco Blanco*, Fr. G. Placer (O. D. M.) —*Unha esquirtora galega do século IV*, A. Gomez Ledo.—*Pol-a cultura relixosa de Galiza*, P. Pedret Casado.— *Documentos galegos medievaes*, P. A. Lopez (O. F. M.).—*Bibliografía.*

No 9, Setembro 1931.

Sumario: *Concordatos*, M. G. García.— *Unha esquirtora galega do século IV*, A. Gomez Ledo.— *As lendas do Via Crucis*, Fr. G. Placer (O. D. M.).— *Documentos galegos medievaes*, P. A. Lopez (O. F. M.).—*O cadabre de Don Xosé dos Santos*, A. de las Casas.— *Católica*, R. V.— *Bibliografía.*

O INSTITUTO, vol. 82, 4.ª serie, vol. 11º, núm. 1.

SUMARIO: *Noticia da Recepcão no Instituto de Coimbra do seu Socio Honorario, —Monsenhor Bandrillart, Arcebispo de Metilene e Reitor do Instituto Católico de París.—Discurso do Presidente do Instituto Profesor Dr. Costa Lobo.—Science e religión.—1880-1930*, por Alfred Bandrillart — *Alocução do Presidente da Câmara Municipal de Coimbra Dr. Amadeu Ferraz de Carvalho.—Alocução do Presidente da Associação Académica de Coimbra João Gaspar Sincões.—Historia de Lusitânia e dos povos que primitivamente habitaram a península Iberica*, por Carlos Augusto da Silva e Oliveira.—*Ensaio sôbre os latinismos dos «Lusiadas»*, por C. E. Corrêa da Silva.— *Portugal Colonial na Sociedade das Nações*, Por Caetano Gonçalves.--*A Italia no princípio do seculo XIII.—No reino de Fez*, por Antonio de Mattos Cid.—*Unha apreciação crítica da Sociedade das Nações*, por * * *

PORTUGALE, vol. IV, núm. 22, Julho Agosto, 1931.

SUMARIO: *Para as Murtas*, Ferreira Soares.—*Página humoristica*, Emilio Martins.—*O pintor Antonio Canceiro*, Vila Moura.—*Consulta de mal-me-queres* (versos), João da Silva Correia. *As canções populares portuguesas e a piedosa oferenda que o senhor Armando Leca lhes votou*, Jaime de Magalhães Lima.—*Inéditos e autógrafos.—Mercado do peixe (povoa de Varzim)*, (folha solta) Alberto Silva.—*Varia.—Bibliografía. —Novidades.— Res et verba.*

NERVIO, ciencias, artes, letras. Buenos Aires, Año 1, núm. 1, Mayo, 1931.

SUMARIO: *Antena.—La fatiga total en «Paz» de Glaeser*, Alfonso Longuet,—*Aporte al estudio de la Psicoanálisis*, V. Fernández Cantina.—*El Infierno*, A. Strindberg.—*Cantares de Soledad*, J. Pereda Valdés.—*Soledad*, Alfonsina Sterin.— *Versos*, Alvaro Lunque.—*El mensaje del niño*, B. Franco.—*Glosario de Han Pyner*, Costa Iscar.—*Severina*, Nathan Forge.—*Teatro*, Filoctetes.—*Cinema*, Alfo.—*«Mirando vivir»*, V. P. Ferreria.—*Bibliografía.*

OUTRAS PUBRICACIÓS RECIBIDAS:

Céltiga, revista galega, Bôs Aires.
Galicia, órgao da F. S. G. Bôs Aires.
Acción Gallega, Bôs Aires.
Correo de Galicia, Bôs Aires.
A Fouce, Bôs Aires.
Seara Nova, Lisboa.
Eusko-Ikaskuntza, (Sociedad de Estudios Vascos), 1928-1930, Memoria de la Sociedad etcétera.
Boletín de la Sociedad de Estudios Vascos.
Megáfono, Bôs Aires.
Brújula, Bôs Aires.
Cartel, Montevideo.
Centro Gallego de Montevideo, Memoria y Balance General, 1930 1931.
Belén, Habana.
La Clínica, Barcelona.
El Matí, Barcelona.
La Opinión, Buenos Aires.
Acció Valenciana, Valencia.
El Ebro, Barcelona.
La Nation Bretonne, órgao do Partido autonomista bretón.
Letras, Buenos Aires.

D' algunhas d' elas daremos conta n- outro número.

Imprenta NÓS. Hortas, 20. Santiago

A hixiene nos nenos

é a garantía da sua saúde física e moral o día de mañá.

No diario aseo dos nenos emplee o **"Jabón Sales de la Toja"**, único que ás suas altas calidades meiciñás xunta toda a finura e prefume d'un xabón de tocador.

Contribuie ô perfeito desenrolo das criaturas e evita o perigo da escrófula e o raquitísmo.

1pta PASTILLA

JABÓN LA TOJA

ÚNICO EN EL MUNDO

O Xabrón da Toxa é o mellor. Honra á Galicia no mundo enteiro

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros RAFIUM

DE MÁIS DURA QU'OS DE PLUMA E LIMPAN MILLOR.
VÊNDENSE EN TODOL-OS ESTABRECIMENTOS DO RAMO.

ANDRÉS PERILLE --- OURENSE

Sanatorio Quirúrgico de San Lorenzo

SANTIAGO DE GALICIA
DE LOS PROFESORES

D. Fernando Alsina y D. Antonio M. de la Riva

CIRUJANO GINECÓLOGO

Establecimento dotado de todol-os elementos que exixen a terapéutica e a hixiene modernas, situado nas aforas da poboazón, moí cerca do paseo da Ferradura

Teléfono número 195

Pra detalles, calquera dos Direitores ou o Médico interno

FOTOGRABADO

Si quer qu-os seus fotograbados sexan o mais perfeito posibres, convenlle envialos aos

Talleres de fotograbado ESPASA-CALPE S. A.

Ríos Rosas, 24-Apartado, 547 MADRID

A sua biblioteca non será unha biblioteca galega, mentras non adequira as obras editadas por

NÓS PUBRICACIÓNS GALEGAS E IMPRENTA
HORTAS, 20 SANTIAGO